

njima, možda, treba posebno izdvojiti *Vitomila Zupana* i *Elu Peroci*.

Vitomil Zupan (1914–1986) je još 1956, pod pseudonimom *Langus*, objavio fantastičnu priču, sa snovnim okvirom, “Putovanje u hiljadu gradova”. Ta priča je svojom nekonvencionalnošću odudarala od jednog relativno jednoličnog trenda tadašnje naše dječje proze. Duhovita i zanimljiva, ona i tehnikom i stilom asocira na neke evropske bajkopisce, ali, u sebi sigurno ima, kako je već primijećeno, i ponešto od romantične fantastike, npr. Hofmana ili Poa.⁸⁰

Ela Peroci (1922) je napisala veliki broj knjiga u kojima se susreće raznovrstan tip pripovijetke. Ipak, dominira kratka fantastična priča sa temom iz života najmlađih. Ela Peroci piše jednostavo. Ima dara da u naoko običnom svijetu malog djeteta uoči temu koja nosi fantastičan naboj. Takođe, sa puno smisla ona u svojim pričama ostvaruje prelazak iz realne u fantastičnu ravan, uz blagi humor i bez velikih domišljanja i konstrukcija. Značajne njene knjige su “Moj kišobran može biti i balon” (1955), “Maca papučarka” (1963), “Kućica iz kocaka” (1964), “Za laku noć” (1964) itd.

*

*

*

U makedonskoj književnosti za djecu i omladinu ima, takođe, više autora bajki i fantastičnih priča: *Slavko Janevski*, *Vasil Kunovski*, *Vančo Nikoleski*, *Volče Naumčevski*, *Olivera Nikolova* i dr.

Dosta uspjeha imao je *Slavko Janevski* sa pričom “Šećerna bajka” (1952) i to na cijelom jugoslovenskom prostoru. Ta priča sjedinjuje izvjestan broj folklornih motiva

⁸⁰V. B. Pregelj, *Slovenačka književnost za decu*, Književnost za decu i rad u dečjim bibliotekama, Beograd 1958, 134.

sa poznatim motivom iz dječje fantastike – o oživljenom lutku. Junak priče je šećerno dijete, koje doživljava niz avantura u svijetu šume, insekata i igračaka. Osim te priče, još niz tekstova Janevskog pokazuje autorovu umješnost u pronalazaženju vrijednih sižea za dječju prozu. M. Crnković, u tom smislu, s pravom ističe njegovu “Beskrajnu priču jednog sata”.⁸¹

2. REALISTIČKA PROZA

Praktično sve do druge polovine XIX vijeka dijete nije prisutno u literaturi, bar ne kao njen autentični junak. I oni rijetki dječji junaci, koji se skoro slučajno javljaju, nemaju jasnih individualnosti i djeluju statično. “Oni ne rastu, ne staraju, ne mijenjaju se, ne pate. Ostaju zatvoreni u jednoj ulozi, bez volje da djeluju, bez senzibiliteta...” – kaže I. Žan.⁸² Preokret dolazi sa velikim piscima prošlog stoljeća, prije svega *Carlsom Dikensom* i *Markom Tvenom*.

Čarls Dikens (1812–1870), veliki engleski realist iz tzv. Viktorijine ere, uvodi u literaturu djecu stradalnike. Njegov *Oliver Twist*, iz istoimenog romana (1837–8), po mišljenju mnogih književnih historičara, prvi je dječji romaneskni junak. Sumorne prilike ekspanzije kapitalizma i industrijske ere stvarale su sudbine kao što su *Oliver Twist*, *David Koperfeld* (“*David Koperfeld*”) ili *Pip* (“*Veliko očekivanje*”). Gurnuto u nehumane okolnosti, u nemilosrdnu borbu za egzistenciju – bilo da se radi o prošnji, krađi ili šesnaestočasovnom radu – dijete teško uspijeva da spasi bilo šta od ljepote djetinjstva. *Dikens* tako razbija iluzije koje obično u masovnoj predstavi prate taj uzrasni period. To uopšte nije doba idile i sreće, bar

⁸¹V. M. Crnković, *Dječja književnost*, Zagreb 1967, 54.

⁸²“Ils ne grandissent pas, ne vieillissent pas, ne se modifient pas, ne souffrent pas. Ils restent confinés dans une role, sans volonté pour agir, sans sensibilité...” I. Jan, n. d., 88 (naš prev.).

ne u tom surovom vijeku, kao da hoće da poruči Dickens. No, on je i veliki liričar. Na tragici svojih malih junaka i tragici vremena u kom žive, on gradi priče pune topline i nježnosti. Djeca i razorena djetinjstva služe mu kao sredstvo optužbe protiv društva, uime čovječnosti i morala. Lični životni primjer (morao je kao jedanaestogodišnjak da se zaposli u fabrici) i slučajevi koje je upoznao nadahnjivali su njegov kritički zanos, ali i njegov humanizam, liričnost, sklonost ka hepiendu i melodramskim efektima. Oštra polarizacija između dobra i zla ostavila je neke njegove likove na nivou karikatura. Međutim, sve u svemu, Dickens je stvorio i mnogo nezaboravnih likova, naročito dječjih. Uime one iste ideje o nepoznavanju, nerazumijevanju i zlostavljanju djece od strane odraslih, koju je svojevremeno istakao Ruso, Dickens baca strašnu optužbu koja će imati veliki odjek.

Uticao je na evropsku književnost, posebno dječju, bio je velik. U Francuskoj su ga, npr., nazivali "naš Dickens". Uticao je na niz pisaca. Možda u tom smislu treba posebno naglasiti *Alfonsa Dodea* (1840–1897), koji piše jedan pesimistički roman o djetetu ("Le Petit Chose, histoire d'un enfant), knjigu koja je započeta kao dječja, ali u tom duhu nije i završena.⁸³

Već sredinom i u drugoj polovini XIX vijeka broj autora koji djeci povjeravaju uloge glavnih junaka se uvećava: M-me Ségur svoj roman piše 1857, Lujza Alskot 1867 ("Little women"), Hektor Malo svoj čuveni roman o nahočetu ("Bez porodice") objavljuje 1869, Mark Tven objavljuje "Toma Sojera" 1878. itd. Istina, osnovna boja tih djela nije uvijek socijalna, već i moralna, psihološka, avanturistička, porodična i sl., ali ipak socijalne dimenzije kao da preovlađuju. Nastaje, dakle, jedna era rascvata romana o djetetu, naravno u kontekstu rascvata romana kao forme u književnosti uopšte. Ipak, u tom vremenu najveći odjek, a vjerovatno i najveći umjetnički domet, među djelima te vrste, imala su dva romana američkog pisca Marka Tvena, tako da

pojavu tih knjiga pojedini književni historičari uzimaju kao početak dječjeg (realističkog) romana.

Mark Tven (1835–1910) je pseudonim Semjuela Langhorna Klemensa. Taj američki pisac je rođen u Floridi, ali kad mu je bilo četiri godine porodica mu se preselila u Hanibal, na zapadnoj obali Misisipija. Taj gradić Tven je smatrao svojim zavičajem, u njemu je proteklo njegovo djetinjstvo i iz njega je ponio najljepše uspomene i najvrednije inspiracije. Ogromna muljevita rijeka, sa svojim šumovitim obalama i živim saobraćajem predstavljala je svakako jednu od najvažnijih artetija američkog života. Za dječaka, budućeg pisca, ta ista rijeka je carstvo bezmjerne slobode i fantazije. U svojim kasnijim sjećanjima Tven pominje Hanibal kao "rajsko mjesto za dječaka". Sa 12 godina, poslije očeve smrti, on se zapošljava u lokalnoj štampariji, sa 15 piše humorističke crtice i objavljuje ih u lokalnom listu. Saradnju sa tim listom ne prekida ni kasnije, kad se otisnuo iz Hanibala Misisipijem, radeći posao broskog pilota. Zatim učestvuje u ratu Sjevera i Juga, da bi poslije rata mnogo lutao i putovao, neprestano pišući i postepeno izbijajući u prvi plan američke književnosti i književnosti engleskog jezika. Njegova slava raste, njegov senzacionalni stil predstavlja, po riječima T. S. Eliota, "i za Ameriku i za Englesku... ponovno otkriće engleskog jezika", ređaju se najlaskavija priznanja itd. Međutim, dolaze i teški životni udarci, smrt žene i kćeri, zapadanje u pesimizam, očaj i vjerovanje u fatum.

Tven je ostao u istoriji američke literature kao jedan od utemeljivača modernog književnog izraza. Po riječima E. Hemingveja, "sva moderna literatura Amerike proizilazi iz jedne knjige Marka Tvena koja se zove "Haklberi Fin"⁸⁴

Najznačajnija Tvenova djela su: "Tom Sojer", "Haklberi Fin", "Život na Misisipiju", "Kraljević i prosjak", "Jenki na dvoru kralja Artura" i dr. Dva prva romana predstavljaju

⁸³V. F. Caradec, n.d., 181–183.

⁸⁴Cit. po M. Crnković, *Dječja književnost*, Zagreb 1967, 119.

